

ارزیابی کیفیت دادگاه: جنجال یا روند جهانی؟

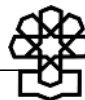
مشخصات منبع اصلی این گزارش به شرح زیر است:

Pim Albers, "The Assesment of Court Quality: Hype or Global Trend?", *Hague Journal on the Rule of Law*, Vol. 1, 2009, pp. 53–60.

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۳.....	کیفیت نظام قضایی و کیفیت دادگاه
۴.....	گام‌های اولیه به سوی نظام‌های کیفیت دادگاه
۶.....	اروپا به عنوان «پیرو»
۸.....	مرحله بلوغ نظام‌های کیفیت دادگاه
۹.....	اروپایی‌سازی و جهانی‌سازی کیفیت دادگاه
۱۲.....	آینده: نظام‌های کیفیت دادگاه برای همگان؟
۱۵.....	منابع و مآخذ

ارزیابی کیفیت دادگاه: جنجال یا روند جهانی؟

چکیده

ارزیابی کیفیت قضایی در معنای ارزیابی کیفیت رسیدگی و عوامل مؤثر بر رسیدگی، مانند راه‌های تجدیدنظر و استیناف، موضوع تازه‌ای نیست. کیفیت دادگاه اما، موضوعی گسترده‌تر و جدیدتر است. مراد از کیفیت دادگاه تنها تمرکز بر خروجی دستگاه قضا (آنچه در کیفیت قضایی مدنظر بود) نیست و طیف وسیع‌تری را دربر می‌گیرد. در این نوشتار به چگونگی طرح کیفیت دادگاه‌ها و تاریخچه کوتاه مدل‌ها و نظام‌های تدوین شده کشورهای مختلف برای ارزیابی کیفیت دادگاه و دادگاه نمونه و مطلوب پرداخته شده است. نگارنده مدل‌های مطروحه کشورهای مختلف را بررسی کرده و نقاط قوت و ضعف هر یک را تحلیل می‌کند. وی در پایان پیش‌بینی خود را از روند آینده گرایش به ارزیابی کیفیت دادگاه‌ها، مدل مطلوب و آرمانی ارزیابی کیفیت و مؤلفه‌های ضروری آن ارائه می‌دهد.

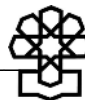
مقدمه

به‌طور سنتی، بخش خصوصی درباره کنترل و بهبود کیفیت کالاها و خدمات خود نگرانی عمیق داشته است. این وضعیت به‌خصوص در دهه ۱۹۵۰ که بنگاه‌های ژاپنی

به دلیل کیفیت پایین محصولاتشان مورد انتقاد بودند، به وضوح قابل مشاهده بود. در پاسخ به این انتقادات، تمهیداتی در شکل «کنترل کیفیت جامع»^۱ به اجرا درآمد.^۲ در کنترل کامل کیفی، کیفیت توسعه، نگهداری و بهبود در یک نظام تفصیلی ادغام شده و رضایت مشتریان نیز در نظر گرفته می‌شود. در بازه سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۹۰، مفهوم کنترل کامل کیفی به تدریج جای خود را به «مدیریت کیفیت جامع»^۳ داد. در پی ابتکارهای ژاپن، کنگره ایالات متحده در ۱۹۸۷ قانون خاصی (قانون ملی بهبود کیفیت مالکوم بالدريج مصوب ۱۹۸۷)^۴ را با هدف تشویق شرکت‌های آمریکایی به پذیرش روش‌هایی برای مدیریت کارآی کیفی به تصویب رساند. به موجب بخشی از این قانون، کسب‌وکارهای (کوچک) و نهادهای بخش عمومی جوایزی را برای بهبودهای چشمگیر کیفی دریافت می‌کنند. در ۱۹۹۲ در اروپا با معرفی مدل نمونه EFQM (بنیاد اروپایی مدیریت کیفی)^۵ ابتکار مشابهی آغاز شد. درست مانند جایزه کیفیت مالکوم بالدريج، در اروپا نیز شرکت‌ها و نهادهای عمومی سالیانه برای دریافت جایزه نمونه EFQM برگزیده می‌شوند.

در دهه‌های گذشته، مدل‌های کیفیت عمومی دیگری طراحی شده‌اند. برای نمونه مدل شش سیگما^۶ (بر پایه تشخیص «نواقص» در کالاها)، روش کارت امتیازی متوازن^۷ (با چهار مرکز توجه: تأمین مالی، یادگیری و رشد، فرآیندها و مشتری) و

-
1. Total Quality Control (TQC)
 2. A. V. Feigenbaum, Quality control; Principles, Practice and Administration, 1951.
 3. Total Quality Management (TQM)
 4. The Malcolm Baldrige National Quality Improvement Act of 1987.
 5. European Foundation on Quality Management
 6. Six Sigma Model
 7. Balanced Scorecard Method

معیار مدیریت کیفی ISO 9000. بسیاری از این مدل‌ها بخش اصلی اصول مدیریت مورد پذیرش نهادهای عمومی و خصوصی را تشکیل می‌دهند. آیا می‌توان در خصوص قوه قضائیه نیز چنین گفت؟ آیا قوه قضائیه را نیز می‌توان براساس اصول و نظام‌های کیفیت بررسی کرد یا اینکه دادگستری هنوز در ابتدای راه منتهی به «دادگاه نمونه»^۱ است؟ برای پاسخ به این پرسش لازم است ریشه‌های نظام‌های کیفی دادگاه را توضیح دهیم و میان کیفیت نظام قضایی^۲ و کیفیت دادگاه^۳ تمایز قائل شویم.

کیفیت نظام قضایی و کیفیت دادگاه

زمانی که قضات بین خود درباره این مسائل صحبت می‌کنند، بیشتر اوقات کیفیت، بسیار محدود (مضیق) تعریف می‌شود. در این سیاق کیفیت به تصمیمات قضات، راه‌های استیناف و استقلال فرآیند تصمیم‌گیری قضایی مربوط می‌شود. مفهوم «کیفیت قضایی» در این معنا به همان شکلی تعریف می‌شود که در مرحله اول مدیریت کیفی در شرکت‌ها تعریف شده بود. کیفیت در وهله اول معطوف به محصول نهایی، یعنی تصمیمات متخذه قضات است. برای سالیان متمادی «دیدگاه مراجعان» دادگاه در عملکرد قضایی در نظر گرفته نمی‌شد. اما این وضعیت در سال ۱۹۸۷ با معرفی معیارهای عملکرد دادگاه بدوی ایالات متحده^۴ (TCPS)^۵ تغییر کرد. بخشی از این

1. Court Excellence

2. Judicial Quality

3. Court Quality

4. US Trial Court Performance Standards

5. National Center for State Courts, http://www.ncsconline.org/D_Research/tcps/index.html.

معیارها، توجه ویژه به انتظارات و سطح رضایت مراجعان دادگاه‌ها بود. این پیشرفت گام ابتدایی دور شدن از کیفیت قضایی به سوی معرفی اصول کیفیت دادگاه بود.

گام‌های اولیه به سوی نظام‌های کیفیت دادگاه

چنانچه در بخش پیشین گفته شد، در سال ۱۹۸۷ کمیسیونی متشکل از قضات دادگاه‌های بدوی ایالات متحده، مدیران دفاتر و صاحب‌نظران حقوقی، گام اول را در گسترش نظام سنجش برای تضمین منصفانه و کارآ بودن فرآیند دادرسی و رسیدگی به پرونده برداشتند. این ابتکار به تدوین معیارهای عملکرد دادگاه بدوی منجر شد که مشتمل بر ۷۸ سنجه^۱ و ۲۲ معیار (استاندارد) است که حول پنج جنبه کیفیت گرد آمده‌اند:

۱. دسترسی به عدالت،

۲. سرعت و به‌موقع بودن رسیدگی،

۳. برابری، انصاف و درستکاری،

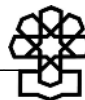
۴. استقلال و پاسخگویی،

۵. اعتماد و اطمینان عمومی.

روش‌های مختلف گردآوری اطلاعات، از مشاهدات و شبیه‌سازی و مصاحبه‌های

سازماندهی شده، تا بررسی رویه‌های قضایی و اداری، مورد استفاده قرار گرفت.

امکان تحقق معیارهای عملکرد دادگاه بدوی در دوازده دادگاه آزمون شد. با

وجود این واقعیت که این نظام به تأیید دادگاه‌های بدوی ایالات متحده رسیده بود، تنها تعداد محدودی از این دادگاه‌ها در عمل توانستند تمام ۶۸ سنج و ۲۲ معیار را ارزیابی کنند. با وجود این موضوع که معیارهای عملکرد دادگاه بدوی ارزیابی کیفیت دادگاه را آسان می‌کنند، بسیاری از دادگاه‌ها همچنان یا قادر به نهادینه کردن آنها نیستند یا تمایلی به انجام این کار ندارند. عوامل متعددی در این امر سهیم هستند. برای مثال چنین تصور می‌شد که این نظام بسیار پیچیده است (سنج‌ها و معیارهای زیاد) و فرآیند گردآوری اطلاعات به لحاظ زمان و منابع بسیار پرهزینه است.^۱

در همان زمانی که نظام معیار دادگاه بدوی ایالات متحده بسط یافت، سنگاپور در دهه ۱۹۹۰ برنامه اصلاحاتی را آغاز کرد که برای کاهش پرونده‌های به تعویق افتاده و پایه‌ریزی برنامه دادگاه‌ها برای تضمین تسریع روال کار و برخورد منصفانه با طرفین دعوا بود. عناصر این برنامه اصلاح، شامل ترویج رهبری ژرفاندیش و برنامه‌ریزی استراتژیک در دادگاه‌ها، استفاده کارآتر از سرمایه انسانی، استفاده بیشتر از فناوری اطلاعات و ارتباطات و ارزیابی دوره‌ای انتظارات و سطح رضایت مراجعان دادگاه‌ها بود. در پایان دهه ۱۹۹۰ دادگاه‌های بدوی سنگاپور^۲ برنامه کارت امتیاز عدالت^۳ را آغاز کردند. قوه قضائیه سنگاپور با الهام از اصول کارت امتیازی متوازن نورتون و کاپلان،^۴ نسخه خاصی از اصول را برای دادگاه‌های خود تهیه کرد. درست مانند کارت امتیازی متوازن، اطلاعات حول چهار محور (اجتماع، فرآیندهای

1. R.Y. Schaffler, 'Judicial accountability in the US State Courts measuring court performance', 3 Utrecht Law Review, p. 120, 2007.

2. Singapore Subordinate Courts

3. Justice Scorecard

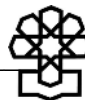
4. Norton and Kaplan

داخلی، یادگیری و رشد و تأمین مالی) گردآوری می‌شوند. کارت امتیاز عدالت منبع مهم اطلاعات برای مدیریت دادگاه‌ها به شمار می‌رود.

اروپا به عنوان «پیرو»

در سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳، تقریباً ده سال پس از کشورهای مذکور، گروهی از کشورهای اروپایی نظام‌های کیفیت (جامع) دادگاه‌ها را معرفی کردند. برخی از این کشورها در اوایل دهه ۱۹۹۰ منشورهای شهروندی خاصی را منتشر کرده بودند که مراجعان دادگاه‌ها را قادر می‌ساخت که به خواسته‌ها و مطالبات خود توجه بیشتری کنند. برای مثال در سال ۱۹۹۱ این اتفاق در بریتانیا با انتشار منشورهای عدالت رخ داد.^۱ اثر این منشورها، معرفی معیارهای خدمات دادگاه‌ها، بهبود دسترسی به عدالت، تأکید بر نیازهای مختص گروه‌های خاصی از مراجعان (شاهدان، اعضای هیئت منصفه، کودکان و بزه‌دیدگان)، تسهیل انتشار اطلاعات مربوط به تعویق در رسیدگی‌ها و غیره بوده است، اما از ابتدای دهه ۲۰۰۰ مدل‌های تفصیلی‌تر کیفیت دادگاه‌ها تنها در فنلاند و هلند بسط یافته‌اند. درست مانند ایالات متحده و سنگاپور، دلیل اصلی ایجاد این نظام‌ها مشکلات عملکرد دادگاه‌ها، تعویق در رسیدگی و انتقادهای جامعه بود. نظام سنجش کیفیت دادگاه هلند با استفاده از تجربه معیارهای دادگاه‌های بدوی ایالات متحده در سال‌های ۱۹۹۹-۲۰۰۱ توسط گروه کوچکی از

1. See for example: the Scottish Office and the Crown Office, Scottish Courts Administration, Justice Charter, 1991.

قضات، کارمندان دادگاه، مشاوران دادگستری و کارشناسان مؤسسه کیفیت قوه قضائیه (PRISMA) تدوین شد. یکی از اصول اصلی تدوین نظام سنجش، تمایل به «واضح و ساده» نگه داشتن محتواست. به بیان دیگر، تنها نماگرهای ضروری کیفیت دادگاه باید در نظام گنجانده شوند و فرآیند گردآوری اطلاعات به لحاظ زمان و منابع مالی نباید بسیار محدود باشند. نظام سنجش هلند درست مانند معیارهای دادگاههای بدوی ایالات متحده زمینه‌های سنجش مربوط به کارآیی (به موقع بودن رسیدگی‌ها)، کیفیت قضایی (درهم‌تنیدگی قانون و تجربه) و رفتار (اخلاقی) قضات (استقلال، درستکاری و برخورد با طرفین) را دربر می‌گیرد. برنامه نرم‌افزاری (آزمایشی) مخصوصی با نام جعبه کیفیت^۱ برای تسهیل فرآیند گردآوری اطلاعات و به تصویر درآوردن نتایج ارزیابی کیفیت دادگاه‌ها طرح‌ریزی شد. در این جعبه نتایج براساس کارت امتیازی متوازن با رنگ نشان داده می‌شدند: سبز (نتیجه مثبت کیفی)، زرد (خنثی) و قرمز (بهبود کیفی ضروری است).

قوه قضائیه هلند تنها کشوری نبود که تجربه سایر کشورها را مدنظر قرار داد. دادگاه‌های شهر رُوآنیمی^۲ فنلاند نیز طرح کیفیت دادگاه‌ها را آغاز کردند. در سال ۲۰۰۳ برنامه معیارهای کیفیت^۳ به دادگاه‌ها معرفی شد.^۴ هدف اصلی این معیارها، تحلیل موفقیت و شکست‌های عملکرد دادگاه و ارائه سنجه‌های کیفی است. در این

1. The Quality Dashboard

2. Rovaniemi

3. Quality Benchmarks

4. Ministry of Justice Finland, Quality projects in the Courts of the Jurisdiction of the Court of Appeal of Rovaniemi, 2005.

معیارها ۶ بُعد (و ۴۰ معیار کیفی) مرتبط به کارکرد مناسب دادگاه‌ها^۱ (فرآیند، تصمیم، رفتار با طرفین و عموم مردم، دقت رسیدگی‌ها، صلاحیت و مهارت‌های حرفه‌ای و سازماندهی و مدیریت حل‌وفصل اختلافات) شناسایی شدند.

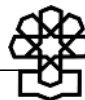
مرحله بلوغ نظام‌های کیفیت دادگاه

۱۵ سال پس از تجربه و آزمایش نظام‌های کیفی دادگاه‌ها، به نظر می‌رسد این نظام‌ها از مرحله آغاز به مرحله پختگی رسیده‌اند. بخشی از این پیشرفت، اصلاحاتی بود که در مدل‌های حاضر کیفیت دادگاه اعمال شد. نگاهی به تجربه‌های ایالات متحده، اروپا و سنگاپور نشان می‌دهد که رویکردها و راه‌حل‌های مختلفی برای قابل پذیرش شدن نظام‌های کیفی دادگاه‌ها برای قوه قضائیه وجود دارد. برای مثال معیار (استاندارد) عملکرد دادگاه بدوی ایالات متحده به دلیل این واقعیت که اجرای آن بسیار پیچیده و بسیار زمانبر است مورد انتقاد قرار گرفته است. این انتقادها به ایجاد ابزارهای دادگاه^۲ (۲۰۰۵) انجامید.^۲ این ابزارها از فهرستی از ده سنج عملکرد و کیفیت عملی تشکیل شده‌اند و بر پایه عناصری از معیار دادگاه‌های بدوی، جایزه کیفیت مالکوم بالدريج و کارت امتیازی متوازن هستند. دادگاه‌ها می‌توانند انتخاب کنند که کدام یک از ده سنج برای اقدامات بهبود عینی کیفیت استفاده شوند. در این رابطه

۱. دادگاه‌های روانی برای دستاوردهایشان درخصوص کیفیت، جایزه اروپایی (Crystal Scales of Justice) را در سال ۲۰۰۵ دریافت کردند.

2. Cour Tools

3. See for information: <http://www.courtools.org>.

انعطاف‌پذیری نقش کلیدی دارد. رویه متضاد در هلند قابل مشاهده است که به‌جای کاهش سطح پیچیدگی نظام سنجش کیفیت دادگاه، سنجش‌های کیفی بیشتری به نظام اضافه شده‌اند (برای مثال بازنگری مکرر قضات، رسیدگی به شکایات ملی، نظامی برای تجدیدنظر) و در نظام تفصیلی کیفیت دادگاه (Rechtspraak) ادغام شده‌اند. در سنگاپور روش کارت عدالت به طور خاص با تمرکز بر ساده‌سازی رویه گردآوری اطلاعات و ارائه اطلاعات عملکرد و کیفیت از طریق کارت امتیاز عدالت الکترونیک^۱ اصلاح بیشتری شده است (۲۰۰۳).

مرحله بلوغ، هم در تنظیم دقیق نظام‌های ملی کیفیت دادگاه‌ها قابل مشاهده است، و هم در توجه روزافزون به رونق بحث‌های مربوط به کیفیت و معرفی نظام‌های کیفی دادگاه در کشورهای مختلف در سطح بین‌المللی در سراسر جهان.

اروپایی‌سازی و جهانی‌سازی کیفیت دادگاه

ابتکارات مختلفی در سطح اروپا و حتی در سطح جهانی برای رونق بحث‌های مربوط به کیفیت و بهبود کیفیت دادگاه‌ها صورت گرفته است. برای نمونه در سال ۲۰۰۴ کمیسیون عدالت مدنی و امور داخلی اتحادیه اروپا^۲ سندی با نام «کیفیت عدالت کیفری و هماهنگ‌سازی مقررات‌گذاری کیفری در کشورهای عضو» منتشر کرد. یکی از مؤلفه‌های مذکور در این سند اجرایی مربوط به نیاز به منشور کیفیت است که مجموعه‌ای از

1. EJustice Scorecard

2. Committee on Civil Justice and Home Affairs of the European Union

معیارها برای ارزیابی نظام‌های قضایی، اطلاعاتی در مورد معیارها، نظامی برای انتشار بهترین عملکردها میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا و بررسی گزارش مطابقت با منشور کیفیت را دربر می‌گیرد. این گام ابتدایی پارلمان اروپا گرچه به‌خودی خود مثبت بوده، اما تاکنون به هیچ نتیجه مشخصی منتهی نشده است. نتایجی که کمیسیون اروپا برای کارآیی عدالت (CEPEJ)^۱ شورای اروپا ارائه می‌دهد، در زمینه ارزیابی نظام‌های قضایی و کیفیت متفاوت است. یکی از مؤلفه‌های مهم منشور کیفیت تدوین شده توسط گزارشگران پارلمان اروپا، به ارزیابی نظام‌های قضایی مرتبط است. از سال ۲۰۰۲ تاکنون سه پژوهش ارزیابی انجام شده که چشم‌اندازی از ترکیب و کارکرد نظام‌های قضایی ۴۷ دولت عضو شورای اروپا را فراهم می‌سازد.^۲

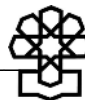
علاوه بر انتشار این گزارش‌ها، در سال ۲۰۰۷ درون‌مایه کیفیت در دستور کار کمیسیون اروپا برای کارآیی عدالت قرار داده شد و کارگروهی اختصاصی برای کیفیت دادگاه‌ها تشکیل شد. یکی از دستاوردهای این کارگروه، انتشار «چکلیست کیفیت قوه قضائیه و دادگاه‌ها» است.^۳ این چکلیست شامل فهرستی کاربردی از پرسش‌ها و نکات است که می‌تواند برای آغاز گفتگو درباره اصلاح کیفی در قوه قضائیه یا کمک به اجرای سنجه‌های بهبود کیفیت، مورد استفاده دادگاه‌ها و قضات قرار گیرد. تفاوت اصلی این چکلیست با مدل‌های کیفیت جامع دادگاه‌ها، مانند معیارهای دادگاه‌های بدوی، معیارهای کیفی فنلاندی، مدل هلندی "Rechtspraak" و

1. European Commission for the Efficiency of Justice

<http://www.coe.int/cepej>

۲. این گزارش‌ها در تارنمای CEPEJ قابل دسترسی است:

3. Council of Europe (CEPEJ-GT-QUAL (2007)9Rev), Quality of the judiciary and courts (a checklist), 2007.

کارت امتیاز الکترونیک عدالت در این است که فهرست مذکور، موضوع کیفیت را در سه سطح بررسی می‌کند: سطح ملی، سطح دادگاه‌ها و سطح فردی قضات. کنسرسیوم بین‌المللی چارچوب دادگاه نمونه^۱ رویکرد متفاوتی را در رونق کیفیت دادگاه در سطح بین‌المللی استفاده کرد. این کنسرسیوم ابتکاری از یک قاضی ارشد دادگاه بدوی سنگاپور بود و تلاش داشت که تمام عملکردهای خوب ابزارهای ارزیابی کیفیت دادگاه‌ها را از سرتاسر جهان در یک مدل گرد آورد: «چارچوب دادگاه نمونه»^۲. هدف اصلی این چارچوب ارائه یک مفهوم و ابزارهایی به دادگاه‌های سراسر جهان است که داوطلبانه کیفیت عدالت و اجرای خود را ارزیابی و تقویت می‌کنند. در جدول پایین، هفت حوزه «نمونه بودن دادگاه» مورد استفاده در چارچوب فهرست شده‌اند.

جدول حوزه‌های سنجش در چارچوب دادگاه نمونه

اداره و رهبری دادگاه	رضایت مراجعان
خطمشی دادگاه	منابع [مالی] دادگاه
فرآیندهای دادرسی	خدمات قابل ارائه و قابل دسترس دادگاه
اعتماد و اطمینان عمومی	

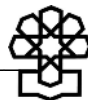
1. International Consortium for the Framework of Court Excellence

۲. چارچوب دادگاه نمونه در گردهمایی کیفیت برگزار شده توسط انستیتوی اداره قضایی استرالیا (AIJA) در سیدنی استرالیا آغاز به کار کرد (۲۱-۲۳ سپتامبر ۲۰۰۸). برای اطلاعات بیشتر در مورد چارچوب ر.ک.: <http://www.nesconline.org> یا تارنمای مرکز ملی دادگاه‌های ایالتی <http://www.aija.org.au>

برای ارزیابی کیفیت دادگاه، فهرستی از نماگرها برای هر یک از این هفت حوزه سنجش تعریف شده‌اند. دادگاه‌ها می‌توانند برای ارزیابی وضعیت فعلی امورشان از این فهرست استفاده کنند. برای تسهیل فرآیند ارزیابی، یک برنامه عمل (گام‌هایی که باید برای اجرای چارچوب، انجام ارزیابی و استفاده از نتایج برای بهبود عملکرد و کیفیت دادگاه استفاده شوند) و یک پرسشنامه خودارزیابی در چارچوب گنجانده شده‌اند. هدف اصلی پرسشنامه تعیین نقاط ضعف و قوت سازمان داخلی دادگاه‌هاست. در صورت نیاز یا درخواست، یک سازوکار امتیازدهی هم در چارچوب گنجانده شده است. دادگاه‌ها می‌توانند از روش امتیازدهی برای مشاهده اینکه چقدر از نمونه بودن فاصله دارند استفاده کنند. نتایج ارزیابی‌های مختلف (از جمله نتایج امتیازدهی) را می‌توان در آینده برای ایجاد معیارهای ملی و بین‌المللی کیفیت دادگاه‌ها و شناسایی دادگاه‌هایی که به بالاترین سطح نمونه دست یافته‌اند، استفاده کرد.

آینده: نظام‌های کیفیت دادگاه برای همگان؟

در طی بیست سال قوه قضائیه تغییر بسیار کرده است. به نظر می‌رسد قوه قضائیه با الهام از مدل‌های نمونه کیفیت و کسب‌وکار شرکت‌ها و نهادهای عمومی به پیروی از مسیری مشابه در مدیریت کیفیت تمایل یافته است. گرچه برای سالیان متمادی کیفیت منحصر به «کیفیت قضایی» بود، به نظر می‌رسد در حال حاضر زمان برای بسط این مفهوم به «کیفیت دادگاه» یا «دادگاه نمونه» فرا رسیده است. معدودی از کشورها در قاره‌های مختلف نشان داده‌اند که طرح نظام تفصیلی کیفیت دادگاه ممکن است. در

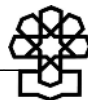

ابتدا برخی کشورها به اشتباه تلاش کردند که نظامی «بسیار زیبا» بسازند، یعنی نظامی با نماگرها و سنجه‌های بسیار که به تفصیل تمام ابعاد مربوط به کیفیت دادگاه را نشان می‌دهند. تجربه نشان داده که نظام‌های موفق کیفیت دادگاه باید «واضح»، انعطاف‌پذیر و برای اجرا آسان باشند. نمونه‌های خوب چنین نظام‌هایی ابزارهای دادگاه ایالات متحده و کارت امتیاز الکترونیک عدالت سنگاپور است. چارچوب دادگاه نمونه توسط متخصصانی طراحی شده است که از مشکلات بحث کیفیت دادگاه مطلع هستند. در نتیجه، این چارچوب نیز بر پایه اصول پیش‌گفته مانند شفافیت، انعطاف‌پذیری و آسانی اجراست. البته باید توجه داشت که در حال حاضر اطلاعاتی در مورد عملکرد مشخص این مدل جدید کیفیت دادگاه وجود ندارد و تنها مراحل بسط و اجرایی کردن آن انجام شده است. یکی از چالش‌های پیش روی این مدل جدید کیفیت دادگاه این است که باید در دادگاه‌های تمام قاره‌ها قابل اعمال باشد: از استرالیا گرفته تا ایالات متحده و از اروپا تا آفریقا. باید صبر کنیم و ببینیم که آیا طراحان این چارچوب می‌توانند تمام این انتظارات را برآورده کنند.

انتظار من این است که کشورها به طرح نظام‌های کیفیت جدید ادامه دهند و نظام‌های کنونی را گسترش دهند و به نیازها و خواست‌های مراجعان دادگاه‌ها توجه بیشتری شود. دادگاه‌های بیشتر و بیشتری در کشورهای مختلف به سنجه‌ها و نظام‌های کیفیت خواهند پرداخت و این اقدام آنان از سوی نهادهای بین‌المللی (مانند اتحادیه اروپا و شورای اروپا)، شبکه‌های نهادهای قضایی، کارشناسان حقوقی و ابتکاراتی چون کنسرسیوم بین‌المللی دادگاه نمونه پشتیبانی می‌شود. این کار آسان

خواهد بود، چراکه ممکن است از سوی قوه قضائیه مقاومت صورت گیرد، به‌ویژه از سوی قضات «محافظه‌کار»ی که ممکن است نظام کیفیت دادگاه را نه به‌عنوان بهبود، بلکه به‌عنوان حمله‌ای به استقلال قضایی تلقی کنند. برای رفع این نگرانی لازم است قضات فعالانه در مراحل ایجاد و اجرای نظام‌های کیفیت دادگاه مشارکت کنند. در نهایت این نظام‌ها باید «نظام کیفی خودشان» شود. بُعد مهم دیگر توجه به این واقعیت است که نظام‌های کیفی دادگاه‌ها نباید تنها به «نظام کنترل» تبدیل شوند. هیچ‌یک از قضات و کارمندان دادگاه نباید با نتایج ضعیف به لحاظ کیفیت مواجه شوند. اساس نظام کیفی دادگاه آن است که برای بهبود و برای نفع دادگاه‌ها به‌عنوان یک مجموعه و البته برای منفعت مراجعان استفاده شود.

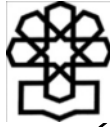
در پنج سال و ده سال آینده چه اتفاقی خواهد افتاد؟ مدل‌ها و نظام‌های کیفی دادگاه به شکل چشمگیری در دادگاه‌ها عمومیت خواهند یافت و به‌عنوان ابزار کلی مدیریت دادگاه پذیرفته می‌شوند. دشوار بتوان گفت که یک مدل جهانی مثل چارچوب دادگاه نمونه اعمال خواهد شد یا مدل‌های دادگاه کیفی براساس نیازها و خواست‌های مناطق مختلف جهان تهیه و اجرا خواهند شد. اگر شرایطی ایجاد شود که چارچوب دادگاه نمونه وضعیتی مشابه مدل‌های نمونه و کیفی کسب‌وکار، مانند جایزه کیفی مالکوم بالدريج، EFQM (بنیاد اروپایی مدیریت کیفی)، ۶ سیگما و غیره پیدا کند، لازم است نهادی بین‌المللی برای دادگاه نمونه ایجاد شود. این نهاد می‌تواند مسئول حفظ مدل کیفی و یاری رساندن به دادگاه‌های سراسر جهان برای اجرای چارچوب و ارزیابی کیفی دادگاه‌ها باشد. این نهاد حتی می‌تواند مسئول گردآوری اطلاعات معیارهای منطقه‌ای در جایی

باشد که یک کشور سطح کیفی دادگاه خود را با کشور دیگر مقایسه می‌کند. علاوه بر این، ممکن است شاهد جایزه‌های سالیانه دادگاه نمونه باشیم که به دادگاه‌های قاره‌های مختلف برای دستیابی به سطحی از کیفیت تعلق می‌گیرد. پیش از اینکه چنین چیزی تحقق یابد، باید مقدمات آن فراهم شود. البته این گام‌های اولیه در «سفر» به سوی دادگاه نمونه برداشته شده و نتیجه آن، «نظام‌های کیفی دادگاه برای همگان» است.

منابع و مأخذ

در متن به صورت پاورقی درج شده است.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۶۵۵

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ارزیابی کیفیت دادگاه: جنجال یا روند جهانی؟

نام دفا‌تر: مطالعات اقتصادی (گروه کسب‌وکار)، مطالعات حقوقی

مترجم: لیلی منفرد

ناظران علمی: احمد مرکز‌المیری، رضا نیازی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: مریم احمدیان

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. دادگستری

۲. سنجش

۳. نظام قضایی

۴. دادگاه

۵. محیط کسب‌وکار

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۲/۲۷